

KOHTAAMISIA KOULUMAAILMASSA

RATKAISUJEN LÄHTEILLÄ – TYÖKALUJA KONFLIKTIEN RATKAISEMISEEN OPETUSTOIMEN HENKILÖSTÖLLE (10 OP) -KOULUTUKSEN ANTIA

Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämispalvelut. Opetushallituksen rahoittama Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisemiseen opetustoimen henkilöstölle (10 op) -koulutushanke. Ritva Saartoala
15.12.2015.

Sisältö

Saatteeksi	3
1 Haastavat kohtaamiset.....	4
2 Lasten ja nuorten mielenterveysongelmat koulutyön näkökulmasta.....	8
3 Ratkaisukeskeinen näkökulma koulutyössä	9
4 Draaman käyttö haastavien tilanteiden harjoittelussa ja ryhmäyttämisessä	11
5 Monikulttuurisuus koulutyössä	13
5.1 Yleistä monikulttuurisuudesta.....	13
5.2 Kulttuuritulkkien kertomaa	15
5.3 Monikulttuurisuus työyhteisössä	16
6 Yhteistyö lastensuojelun ja poliisin kanssa.....	18
7 Turvallisuus-, turva- ja tunnetaidot ja niiden opettaminen	21
8 Yhteistyö kodin ja koulun kanssa – ideoita ja kokeiltuja käytäntöjä	22
Lähteet.....	24

Saatteeksi

Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisemiseen opetustoimen henkilöstölle (10 op) -koulutus toteutettiin lukuvuonna 2014-2015 Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämispalvelujen (silloisen Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian) toimesta Opetushallituksen rahoituksella. Koulutuksen tavoitteina oli:

- antaa välineitä kodin ja koulun yhteistyöhön,
- madaltaa kynnystä tehdä yhteistyötä eri viranomaisten (lastensuojelu, poliisi) kanssa,
- kehittää valmiuksia toimia monikulttuurisessa koulu yhteisössä,
- antaa tietoa lasten ja nuorten kohtaamista ongelmista,
- edistää työssäjaksamista vertaiskeskustelujen avulla
- sekä rohkaista herättämään keskustelua ja kehittämään toimintamalleja näihin aiheisiin liittyen omissa työyhteisöissä.

Ratkaisujen lähteillä -koulutus muodostui useasta eri moduulista lähipäivineen ja etätehtävineen. Lähipäivien luennoitsijoina toimivat kehittämispäällikkö Tuula Meres-Wuori, lakimies Anu Kangaste, rehtori Mika Saatsi, erityisluokanopettaja Tuija Savolainen, psykiatri Ben Furman, teatteri-ilmaisun ohjaaja Jori Pitkänen, psykologi Vera Gergov, vanhempi konstaapeli Tiina Alanen, sosiaalityön kouluttajat Päivi Sinko ja Johanna Vaitomaa, monikulttuurisuusasiantuntija Anita Novitsky, sosiaaliohjaaja Abdulkadir Abshir sekä kulttuuritulkkit Zahra Houshangi, Siiri Kerma, Natalija Rötsä ja Shkurta Rushiti.

Kantavana teemana olivat erilaiset kohtaamiset. Opettaminen ja opetustoimen muissa tehtävissä toimiminen on jatkuvaa kohtaamista ja vuorovaikutusta oppilaiden, vanhempien, kollegoiden ja eri viranomaisten kanssa. Parhaimmillaan vuorovaikutusta kuvataan työn suolaksi, voimavaraksi; pahimmillaan tekijäksi, joka uuvuttaa ja saa harkitsemaan alanvaihtoa.

Tämä kooste sisältää koulutuksessa esiin tulleita ajatuksia.

1 Haastavat kohtaamiset

Koulutyön ytimessä on luonnollisesti vuorovaikutus oppilaiden kanssa, olivat he sitten pienempiä oppilaita tai vanhempia opiskelijoita. Joskus kuormittavuudeltaan yhtä suurta osaa näyttelee yhteistyö vanhempien kanssa. Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen I moduulin 3.10.2014 pidetyssä lähipäivässä haastavista kohtaamisista luennoivat Kalliomaan koulun rehtori Mika Saatsi sekä Ehnroosin koulussa erityisluokanopettajana toimiva Tuija Savolainen.

Savolainen totesi, että vuorovaikutus lähtee kuuntelemisesta. On tärkeää osata olla hiljaa ja antaa näin tilaa toiselle kertoa asiansa. Hyväksyvät merkit rohkaisevat puhujaa jatkamaan. Aito halu ymmärtää toista ja samaistua tilanteeseen edesauttaa vuorovaikutuksen sujumista. Kuunnellessa on hyvä tehdä yhteenvetoja puhutusta, antaa palautetta ilmaisusta. Savolainen esitteli Nousiaisen ja Piekkarin (2007) ajatuksia ammatillisesta vuorovaikutuksesta. Epäasiallista käyttäytymistä ei voi perustella temperamentilla, vaan omat tunteet ja asenteet tulisi tiedostaa ja käyttäytymistä säädellä tilanteeseen sopivaksi. Esimerkiksi opettajan ja oppilaan vanhemman kohdatessa vastuu vuorovaikutuksesta on tilanteessa ammattilaisen roolissa toimivalla, eli opettajalla.

Savolainen kysyi Ross W. Greeniä (2009): entä jos onkin niin, että lapset toimivat oikein, jos vain osaavat, ja ongelmakäyttäytyminen on taitojen puutetta? Selvittelyt vievät aikaa, mutta niin vie asioiden jättäminen selvittämättäkin. Pelkät rangaistukset eivät auta oppimaan taitoja. Ajatus edustaa ratkaisukeskeistä näkökulmaa, josta kertoi Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen seuraavassa moduulissa enemmän Ben Furman (katso luku 2).

Savolainen totesi, että kaikkien ei tarvitse tietää ja hallita kaikkea, vaan tärkeää on verkostoitua, jotta saisi apua sitä tarvitessaan. Oma osuus tulee tehdä, mutta oman osan tekeminen riittää. Erilaisia kokeiluja ei kannata vältellä; ne eivät välttämättä onnistu, mutta niiden jälkeen tiedetään ainakin vähän enemmän. Tärkeää on osallistaa nuori ja tarjota hänelle onnistumisenkokemuksia.

Sairaalakoulun rehtori Mika Saatsi kertoi nuorten kohtaamisesta kokemustensa valossa. Saatsin mukaan on tärkeää ymmärtää, mitä haastavuus omassa työssä tarkoittaa, ja valmistautua vaikeisiin tilanteisiin. Haastaviin kohtaamisiin esimerkiksi vanhempien kanssa valmistautumisessa auttaa esimerkiksi huolen puheeksi ottamisen lomake (THL).

Väkivaltaisen nuoren kohtaamisessa tärkeää on Saatsin mukaan rauhallisuus ja johdonmukaisuus. Väkivallasta ei helposti opita pois, mutta aikuisen esimerkillä normaalista käytöksestä on merkitystä. Aikuisen ei tule kiiruhtaa luottamuksen rakentamisessa ja livahtaa huomaamattaan nuoren omaan maailmaan, vaan opettaa tavallisen maailman toimintamalleja.

Asioiden selvittelyä nuorten kanssa ei kannata siirtää seuraavaan viikkoon, koska syy-seuraussuhteen säilyttäminen on tärkeää. Konflikteissa kannattaa kohdata ensin osapuolet erikseen ja pyrkiä heidän keskinäiseen sopimiseen vasta sitten, kun se on mahdollista. Paikalla ollut aikuinen selvittelee asiat, Saatsin mukaan oppilaiden ei tule selvittää asioita ilman aikuisia. Sopimiseen olisi päästävä, koska riita ei saisi jäädä ilmaan. Sopimisen jälkeen sovittuihin tilanteisiin ei enää palata uudelleen.

Saatsin mukaan psykoosisairauksissa kognitiivisen tason lasku voi olla erittäin nopeaa. Tällöin olisi tärkeää turvata päättötodistuksen saaminen. Voidaan tehdä oppimissuunnitelma ja käyttää vuosiluokkiin sitoutumatonta opetusta. Tarvittaessa oppilas siirretään erityisen tuen alaisuuteen ja hänelle laaditaan

hojks. Tämä on parempi vaihtoehto kuin se, että oppilas päästetään juuri ja juuri vitosilla läpi normaalissa opetuksessa. Erityisoppilaan statuksella oppilas voi hakeutua jatko-opintoihin oikeille, vaatavuustasoltaan sopiville linjoille. Tässä tarvitaan yhteistyötä hoitotahojen ja huoltajien kanssa. Saatsi muistutti myös, ettei pitäisi olla liian optimistinen ja luottaa huomisen tuovan suunnanmuutosta parempaan sairauden osalta. Jos seuraavalle vuodelle siirretään paljon tehtävää ("tee tämä ja tämä ja tämän sitten ensi syksynä, kun voit paremmin"), nuori voi ottaa asiasta suorituspainetta, mikä voi pahentaa tilannetta. Vaikka koulunkäynnin vaatavuutta näin muokataan tilanteeseen sopivaksi, on tärkeää, että nuorella säilyy oppilaan rooli sairauden rinnalla.

Kun koti on ollut tai on edelleen turvaton, nuori usein testaa aikuisia häiriökäyttäytymisellä. Tällaisen nuoren psyykinen kehitys voi olla varhaisella tasolla: nuori on joko rajaton tai hänellä on liikaa kuormaa. Vähitellen nuori voi kotiutua turvalliseen ympäristöön, jossa saa ruokaa ja huomiota ja jossa hänelle asetetaan rajat. Turvallisessa paikassa nuori uskaltaa myös kiukutella. Strukturoitu ympäristö voi muuttaa käytöshäiriöisen nuoren toimintamallit nopeastikin. Uni ja ruoka sekä rajat ja huomio luovat edellytykset turvallisuuden tunteen kehittymiselle.

Saatsi totesi, että käytösongelmien taustalla on joskus oppimisvaikeuksia. Jos oppilas ei ymmärrä opetuksesta mitään, hän ei voi oppia mitään. Oppimissuunnitelma ja tarvittaessa yksilöllistäminen voivat katkaista huonon koulukäyttäytymisen kierteen.

Saatsi ja Savolainen antoivat lukuisia toimintaohjeita liittyen yhteistyöhön nuorten, heidän vanhempiansa ja omien työkavereiden kanssa:

- On tärkeää sanoittaa vaikeita asioita nuorelle.
- Tee työtä sydämellä, mutta päästä myös irti.
- Älä vie ammattiroolia kotiisi, äläkä toisaalta työskentele ilman ammatillisuuden turvaa.
- Kuuntele ja tue huoltajia; pyri rakentamaan turvallinen maaperä keskustelulle. Valjasta koulun juhlat ja palaverit vanhempien tukemiseen.
- Suhtaudu uuteen työntekijään hänen omana itsenään, äläkä ajatuksissasi tai puheissasi toteaa hänen tulevan "toisen tilalle".
- Huumori ja pyrkimys hyväntuulisuuteen ovat tärkeitä, mutta työroolissa kaksimielisyyksiä tulisi välttää. Hyväksikäytetyt nuoret vaativat erityisen sensitiivisyyden, siksi sama standardi on hyvä pitää kaikkien oppilaiden kanssa.
- Pipo, aurinkolasit ja muut asusteet voivat olla nuorelle henkinen turva, mutta psyykkisesti sairas saati terve murrosikäinen ei mene rikki siitä, että vaaditaan noudattamaan yhteisiä sääntöjä.
- Tunne itsesi ja hanki oma elämä.
- Harjaannuta ammatillisuuttasi ja ota sen osaksi tapa suhtautua toisiin luontevasti, omalla luonnollisella tavalla.

Haastavissa tilanteissa on parasta tavata kasvokkain. Myös työparin ottamista mukaan kannattaa harkita. Tapaamisen tarkoitus, kesto ja päämäärä kannattaa selvittää itselle etukäteen, mutta dialogiin ei kuulu lopputuloksen päättäminen ennalta – on valmistauduttava kuuntelemaan avoimin mielin lapsen ja perheen näkökulma. Omia sanavalintoja kannattaa miettiä etukäteen ja selvittää, mitkä ratkaisuvaihtoehdot olisivat käytännössä mahdollisia. Hätääntyneet ja neuvottomat sekä itsensä uhatuksi tuntevat ihmiset voivat käyttäytyä kohtuuttomasti, jopa hyökkäävästi. Kannattaa yrittää käydä etukäteen läpi tilanteen aiheuttamia tunnereaktioita itsessä ja valmistautua käyttäytymään ammatillisesti, provosoitumatta. (Savolainen 2014.)

Savolainen (2014) totesi, että suuttuneen ihmisen kohdatessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, mitä omat ilmeet ja eleet viestivät, ja pysytellä neutraalina. Kannatta puhua lyhyesti, säilyttää luonnollinen katsekontakti (ei tiukka tuijotuskilpailu) ja pitää välimatkaa. Jos tilanteeseen vain on mahdollista saada toinen aikuinen, hänet kannattaa hankkia. Ympäristö tulisi mahdollisuuksien mukaan rauhoittaa ja saada ”yleisö”, esimerkiksi oppilaat, pois. Suuttuneen kanssa kannattaa pyrkiä pysyttelemään samalla korkeudella ja varmistaa myös poistumistie tilasta. Tilanne voi laueta, kun suuttuneelle tarjotaan mahdollisuus kunnalliseen perääntymiseen. Cacciatoren (2007 sit. Savolainen 2014) Ku-Ki-Pa-So-tekniikan mukaan ensin kuunnellaan rauhassa, sitten kiitetään siitä, että toinen on kertonut asiasta, pahoitellaan tilannetta ja sovitaan, miten voidaan toimia.

Tuija Savolainen on kirjoittanut oppaan **Haastava nuori ja koulunkäynti – opas opettajalle**, joka löytyy osoitteesta http://kalliomaa.net/opas_haastava_2012.pdf

Mika Saatsi pitää sairaalakoulun reksin blogia osoitteessa <http://kalliomaa.net/sairaalareksin-blogi-kohtaamisia>

Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen osallistujia pyydettiin kertomaan, mitä seikkoja Savolaisen ja Saatsin esityksestä tai omiin kokemuksiinsa pohjautuen he nostaisivat esille esimerkiksi pitäessään esitystä vastavalmistuneille kollegoille. Tässä joitakin vastauksia:

”... älä koskaan viesti omassa suuttumuksen yms. tunnetilassa ja pyydä kollega lukemaan tiukat, kirjalliset viestisi/vastauksesi ja mieluiten älä viesti tiukkoja asioita kirjallisesti, vaan puhelimitse ja isot, tärkeät asiat kasvotusten.”

”Valmistuneille ja työuraa aloitteleville kollegoille antaisin saatesanoiksi omana itsenä olemisen. Se on kaikkein tärkein työkalu opettajan työssä ja itseään pitää hoitaa hyvin, niin fyysisesti kuin psyykkisestikin. Haastaviin tilanteisiin kannattaa aina ottaa toinen kollega mukaan, silloin on toiset silmät ja korvat mukana havainnoimassa ja ”todistaja” jos sanomisia tai päätöksiä epäillään. Opettajan ammatti ja ammatillisuus antaa raamit työlle ja aseman keskusteluissa. Joskus on hyvä pyytää esimies mukaan. Tarvittaessa johdon edustus tuo tilanteeseen tiettyä arvovaltaa ja lisää päätösvaltaa. Mieskollegan tai -johtajan mukanaolon olen kokenut hyväksi maahanmuuttajataustaisten huoltajien kanssa, joilla voi olla vaikeuksia kuunnella / ottaa ohjeita naiselta. ... Koulun puolelta tapaamiseen tulevien aikuisten yhteinen tapaaminen ennen varsinaista keskustelua, on hyväksi todettu käytäntö. Kaikki ovat silloin ajan tasalla sisällöistä ja heidän kesken on hyvä sopia roolit etukäteen. Kuka johtaa keskustelua, kuka tekee muistiinpanoja , mitä vaihtoehtoja ratkaisuun on tarjota yms. Konfliktteissa joko luokkatilanteissa tai keskusteluissa on tärkeää pysyä itse rauhallisena ja hakea tarvittaessa toinen aikuinen avuksi.

Käytä strukturoituja opetusmenetelmiä ja luo oppimisympäristöt selkeiksi ja turvallisiksi. Rajoilla ja johdonmukaisuudella saa eri syistäkin haastavat oppilaat rauhoittumaan. Selvitä opiskelijoiden taustoja ja mahdollisia oppimisen esteitä. Näe oireiden ja huonon käyttäytymisen taakse. Muista huumori ja hyväntuulisuus.”

”Uusien opettajien kanssa ottaisin esille mm. sen, että vaikka menemmekin tilanteisiin ammattilaisen roolissa, niin tärkeää on kuitenkin riisua pois kaikkietävyvyyden viitta. Haastavissa tilanteissa on hyvin tärkeää, että ihminen kokee tulevansa kuulluksi ja kokee, että hänen mielipiteitään arvostetaan.

Sanaton viestintä on tärkeää. Se lähtee kehon kielestä. Ei ole yhden tekevää, miten esim. kädet ovat. Aukinaiset kädet herättävät luottamusta, kun taas esim. rinnan päällä puuskassa olevat kädet herättävät vastarintaa.”

”Kertoisin, että työssä tulee eteen haastavia vuorovaikutuksellisia tilanteita, joissa ei tiedä mitä tulisi tehdä. Kertoisin, ettei ole huonoa opettajuutta se, ettei osaa toimia parhaalla mahdollisella tavalla tai oikein. Yhtä ainoata oikeaa tapaa ei ole, yksi tapa toimii joskus, joskus taas ei. Kertoisin, ettei ole heikkouden merkki pyytää apua, vaan se on osoitus siitä että haluaa oppia ja kehittyä ja tehdä parhaansa. Yksin ei kannata jäädä. Korostaisin, että niin kauan kun opettajan tarkoituksena on auttaa oppilasta ja hän tekee sen oppilasta ja tämän lähtökohtia huomioiden ja kunnioittaen, ei kovin kaukana voida olla.”

” ... sellaisen opettajan on hyvin vaikea muuttaa käsitystään haastavasti käyttäytyvistä oppilaista, joka ei itse halua millään tavalla muuttaa omaa suhtautumistaan haastaviin tilanteisiin tai niiden muodostumiseen. Opettajan tulee pystyä aidosti ymmärtämään haastavasti käyttäytyvän lapsen pahaolo sekä hänen tulee myös oivaltaa, että lapsen pahaolo saattaa kummuta jostain paljon kauempaa kuin huonosta vastauksesta. Näissä tilanteissa opettajan tulisi osata haastatella lasta täsmäkysymyksillä, esimerkiksi, että oletko nukkunut hyvin tms. Haastavasti käyttäytyvä lapsi rauhoittuu yllättävän nopeasti, kun hän tuntee olonsa turvalliseksi ja huomioituksi.”

”Olemme tehneet työyhteisössämme vuorovaikutussopimuksen, jossa sitoudumme kunnioittavaan kohtaamiseen työtovereiden ja oppilaiden kanssa. Aiemmin opettajanhuoneessa ehkä reposteltiin joskus yksittäisten oppilaidenkin asioita. Nykyään näin tapahtuu tuskin koskaan. Huumori onneksi kukkii vielä. Pyrkimyksenä on myös siirtyä pois kyynisestä ja ironisesta huumorista, jota meillä aiemmin viljeltiin turhankin paljon.”

”Haastavissa vuorovaikutustilanteissa on tärkeää muistaa, että voimakas tunnetila syrjäyttää aina järkevä ajattelun. Tämän vuoksi kuunteleminen ja ymmärryksen ilmaiseminen kiihtyneelle henkilölle on ensiarvoisen tärkeää. Kun kierrokset laskevat, niin ajattelu taas mahdollistuu. Itse olen joskus toistellut kiihtyneelle vanhemmalle, etten halua hänelle mitään pahaa, vain hyvää ja että olen samalla puolella hänen kanssaan. Usein tilanne on rauhoittunut ja asian käsittelyä on voitu jatkaa.”

” Kun viranomainen on selvästi tehtäväsään viranomaisena, se ei mielestäni poista oikeutta olla luonteva, ei liian tuttavallinen tai tekoystävällinen, VAAN juurikin luonteva. Ihmiset luottavat nopeammin ja rentoutuvat, eivätkä tunne itseään uhatuksi niin helposti. Luontevuus ei vie pois mahdollisuutta olla jämäkkä ja ammatillinen. Kun ihmistä tervehtii luontevasti ja hyväntuulisesti, kunnioittaen ja vakavissaan ottaen, alku on yleensä jo sillä hoidettu: kanssakäyminen tulee sujumaan normaalisti varsin mutkattomasti.

... Huumori ja pyrkimys hyväntuulisuuteen ovat toinen asia, joiden nimeen vannon. Kun puhun vanhempainillassa, pieni pilke silmässä on ehdoton keino saada ihmiset rentoutumaan ja näin osallistumaan rohkeasti yhteiseen tilaisuuteen. Samoin se toimii silloin, kun käsitellään hankaliakin asioita (riippuu tietty tilanteesta). Itse pyrin toteuttamaan tätä huomaamalla koulun erityisoppilaat iloisesti ja mielellään jollain kaskulla leikitellen. Ja vahvasti sopeutumattomille menen puhumaan aina kun voin ja kysyn esim ”Mitä likka/jäbä, miten meni viikonloppu, mitä duunasit?”. He vastaavat ihan luontevasti ja minä olen taas puhkaissut heidän kuplansa.”

2 Lasten ja nuorten mielenterveysongelmat koulutyön näkökulmasta

Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisuun opetustoimen henkilöstölle (10 op) koulutuksen neljännessä lähipäivässä psykologi Vera Gergov, joka työskentelee nuorisopsykiatrisella poliklinikalla, kertoi lasten ja nuorten mielenterveysongelmista. Mielenterveyttä suojaavia tekijöitä ovat esimerkiksi ongelmanratkaisutaito, taito käsitellä ristiriitoja ja vuorovaikutustaidot; kyky ihmissuhteiden luomiseen, ylläpitämiseen ja purkamiseen; sosiaalinen tuki, myönteiset mallit ja turvallinen ympäristö. Haavoittavia tekijöitä puolestaan ovat esimerkiksi kulttuuriset ristiriidat, diskriminointi ja leimaaminen, autonomian puute ja kiusaaminen vertaisryhmässä. (Lehtonen, J. & Lönnqvist, J. 2007 sit. Gergov 2014).

Gergovin mukaan koulu voi pyrkiä edistämään mielenterveyttä mm. seuraavilla tavoilla:

- Koulutukseen pääsyn edistäminen
- Lapsiystävällinen kouluympäristö, kouluviihtyvyys
- Koulukiusaamisen ja -väkivallan ehkäisy
- Päihteidenkäytön ennaltaehkäisy
- Aikuiselta saatu tuki ja kannustus
- Positiiviset kokemukset
- Yhteisöllisten verkostojen vahvistaminen: harrastustoiminta
- Koulukohtaiset sekä laajemmat useiden koulujen mielenterveysohjelmat: KiVa Koulu, Friends...

Jonkinasteisia psyykkisiä ongelmia esiintyy Gergovin mukaan lähes 25%:lla nuorista. Erilaisten psyykkisten häiriöiden esiintyvyys on noin 15-20 %. Psyykkisiin häiriöihin kuuluvat tunne-elämän häiriöt, mielialahäiriöt, tarkkaavuuden ja oppimisen häiriöt, käyttäytymisen häiriöt, laaja-alaiset kehityshäiriöt, äkilliset stressireaktiot ja sopeutumishäiriöt, psykoottisuus sekä somaattisesti ilmenevät psyykkiset oireet ja häiriöt. Psyykkisestä häiriöstä voidaan puhua, kun oireiden kesto on vähintään 2-3 viikkoa, oireet aiheuttavat ongelmia lähes päivittäin ja yksilö tai hänen perheenjäsenensä kärsivät oireista.

Kun lapsen ongelmat ovat sitä luokkaa, ettei koulun ja kouluterveydenhuollon keinot riitä niiden ratkaisemiseen, apua voidaan saada perhe- ja kasvatusneuvolasta tai lasten- tai nuorisopsykiatrian poliklinikalta. Hoitoon lähettäminen pyritään tekemään yhteistyössä lapsen ja perheen kanssa.

Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen osallistujien kommentoimaa mielenterveyden edistämisestä:

”Aikuiselta saatu positiivinen tuki kaikissa koulutilanteissa on merkittävässä roolissa. Erittäin tärkeää on oikea kuunteleminen ja sen mukanaan tuomat toimenpiteet.”

”Omassa koulussamme yhdessä luokassa on ollut työrauhaongelmia jo pitkään. Koulussa asetettiin tälle luokalle kaksi tavoitetta, joita seurataan joka tunti. Tavoitteet liittyivät omalla vuorolla puhumiseen ja toiselle ystävällisesti puhumiseen. Onnistuneesta tunnista jokainen oppilas voi saada kaksi plussaa. Miinuksia ei merkitä. Tämä kokeilu osoitti sen, että oppilaat janoavat positiivista palautetta ja vaikka suuri osa pystyy arvioimaan itseään realistisesti, on joukossa myös niitä, jotka aina yllättyvät palautteesta. Opettajan kannattaa seurata tarkemmin muutamaa oppilasta kerrallaan ja annettava näille aina positiivista palautetta, kun he sen ansaitsevat. Palaute kannattaa merkitä itselleen muistiin, jotta näkee ketkä ovat sitä saaneet ja ketkä sitä ovat jääneet vaille.”

Positiivisten kokemusten tarjoaminen onnistuu ihan pienillä teoilla. Jotta kaikki saisivat positiivisia kokemuksia kannattaa toimintatapoja vaihdella ja antaa vaihtoehtoisia toimintamalleja. Etukäteen ei voi arvata, mitkä tilanteet lapset myöhemmin muistaa positiivisina.

”Mielestäni termi koulukiusaaminen pitäisi vaihtaa. Ei koulu ketään kiusaa, oppilaat kiusaavat toinen toisiaan. Oppilaskiusaaminen terminä ei värittäisi koulua niin negatiivisesti tässä yleismaailmallisessa ilmiössä joka koskettaa kaikkia ihmisryhmiä iästä, koulutustaustasta tai varallisuudesta riippumatta.”

”Vastuun antaminen oikeassa kohdassa ja luottamuksen osoittaminen ovat asioita, jotka kasvattavat lapsen itsetuntoa ja jäävät aina positiivisina asioina muistoihin. Koulussamme kuudennen luokan oppilaat auttavat usein juhlasalissa tuolien järjestämisissä. Vaatii vastuullista toimintaa hoitaa tuolit paikoilleen ilman riehumista isossa salissa. Kouluisäntämme pyytää aina muutamaa vahvaa oppilasta avukseen, ja poikkeuksetta auttajat tulevat luokkaan kiitosten saattelemina. Näkyy jo kauas, kuinka auttajat ovat tyytyväisiä panokseensa ja ylpeitä tärkeästä roolistaan sekä onnistumisestaan.”

Lisää aiheesta esim. teoksessa Mielenterveyden edistäminen koulussa (THL 24/2013:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110540/URN_ISBN_978-952-245-949-7.pdf?sequence=1)

3 Ratkaisukeskeinen näkökulma koulutyössä

Yksi Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisemiseen opetustoimen henkilöstölle (10 op) - koulutuksen odotetuimmista luennoitsijoista oli psykiatri Ben Furman, joka on varmasti tunnetuin suomalaisen ratkaisukeskeisen lähestymistavan kehittäjä. Ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa pyritään kohti ratkaisuja mieltämällä, mitä halutaan saavuttaa ja miten tähän voitaisiin päästä. Keskeistä on positiivisuus, keuhut ja huumorin hyödyntäminen. Ihminen on oman elämänsä paras asiantuntija, mutta jotta ihminen alkaisi ratkoa ongelmia, tarvitaan hyvän ilmapiirin luomista. Lapselta voidaan kysyä, kenet hän haluaa tukihenkilöksi palaveriin. Tämä joku voi olla vaikka kaveri tai naapurintäti.

Furman kertoi, että ongelmat voidaan nähdä harjoiteltavina taitoina. Esimerkiksi anteeksipyyttämistä voidaan harjoitella Kidskills sorry -ohjelman (<http://www.kidsskills.org/sorry/>) avulla. Kaikenlaisia taitoja voidaan harjoitella. Myös esimerkiksi neurologisen häiriön aiheuttamaa toiminnanohjauksen puutetta voidaan osittain korjata harjoituksella. Käännetään lapsen ongelma taidoksi ja tehdään lapsen kanssa sopimus taidon opettelemisesta. Myös vaikkapa ahdistuksenhallinta voidaan nähdä taitona. Etukäteen sovitaan myös, miten taidon oppimista juhlistetaan. Takapakkeihin valmistaudutaan etukäteen, tosin ratkaisukeskeisyydessä ei puhuta takapakeista tai retkahduksista vaan taidon unohtumisesta.

Sovellettaessa muksuoppia ryhmän kanssa luokka voi julistaa itsensä mestariluokaksi, askarrella tästä julisteen ja suunnitella juhlan. Ensin pidetään ”alkukarsinnat”: annetaan viisi taitoa ja oppilaat arvioivat, kuinka hyviä ovat luokkana näissä taidoissa. Se taito, jossa luokka arvioi suorituksensa huonoimmaksi, otetaan harjoittelun kohteeksi. Opettaja kysyy: 1) mistä näkee, että taito on opittu? 2) miten aiotte kannustaa toinen toisianne tässä asiassa? ja 3) miten muistutetaan toinen toisiamme, kun unohtamme taidon? Kun tässä ensimmäisessä taidossa on edistytty, pidetään juhla, ja tehdään 20 taidon lista... (lyhennys Mestariluokan metsästys –projektista). Lisätietoa taitojen opettelemisesta ratkaisukeskeisen lähestymistavan mukaisesti on mm. Muksuoppi-sivustolla (<http://www.kidsskills.org/fin/index.htm>).

Furman kertoi myös triplaharjoituksesta. Siinä osallistujat jaetaan pienryhmiin. Yksi aloittaa kertomalla onnistumisenkokemustaan. Muut vastaavat triplalla: ”Hieno juttu! Ei ole helppoa! Miten sen teit?” Aloittaja antaa ansion jollekin toiselle, esim. ”Maija tämän oikeastaan teki.” Muut palauttavat ansion aloittajalle. ”Sinähän se olit.” Aloittaja näyttää iloiselta ja antaa vuoron seuraavalle, joka kertoo oman onnistumisenkokemuksensa jne.

Yksi mahdollinen koulussa toteutettava harjoitus on positiivisten palautteiden kerääminen paperille. Jokainen kirjoittaa nimensä paperille, paperit sekoitetaan ja jaetaan. Jokaisella on viikko aikaa kerätä positiivisia kommentteja ihmisestä, jonka nimen itse saa: jotain kiittämistä, arvostettavaa jne., ei pelkkiä adjektiivilistoja tyyliin ”kiva, mukava” jne. Jos joku ei keksi heti jotain sanottavaa, luvataan tulla hakemaan kuvailu tarvittaessa myöhemmin uudestaan. Viikon kuluttua paperit annetaan ko. henkilöille tai luetaan ääneen kertomatta nimeä ja toiset yrittävät arvailla, kuka on kyseessä.

Sivustolla <http://www.benfurman.com/> on lisätietoa Furmanin teoksista, koulutuspalveluista ja ratkaisukeskeisestä lähestymistavasta.

Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen osallistujien ajatuksia:

”Ben Furmanin päivä oli loistava! Olin jo vuosia sitten kokeillut Muksuoppia onnistuneesti esi- ja alkuopetuksen luokassani mutta jotenkin tuo kaikki oli unohtunut arjen toiminnastani.

Olimme opetelleet; ”ystävällisyyden taitoa lapsen kanssa, joka herkästi otti nyrkit käyttöön, kuuntelemisen olemisen taitoa lapsen kanssa, joka halusi puhua kaiken aikaa, reilun kaveruuden taitoa lapsen kanssa, jolla oli suuri houkutus sotkea muiden leikkejä jne.

Tosin itse uskon, että pienten lasten (päiväkoti, esi- ja alkuopetus, ehkä 3-4-luokkalaisetkin) kanssa Muksuopin keinot ovat helppoja käyttää kun sen ikäiset lapset ovat vielä niin satujen ja tarinoiden sekä mielikuvituksen lumoissa.

... Furmanin päivä sai kaivamaan esille muutakin positiivisuudesta ja sen vaikutuksesta kertovaa kirjallisuutta ja täytyy myöntää, että olen tuon päivän jälkeen pyrkinyt omassa elämässäni (työ & koti) näkemään asioita enemmän positiivisuuden kautta.”

”Olen ajatellut esim. luokkani oppimista olla hiljaa kun ope tai muut esiintyjät puhuvat taitona, jota pitäisi parantaa. Kun itse ajattelen, että he eivät ole vielä oppineet sitä niin se ei tunnu niin ärsyttävältä. Myös joidenkin oppilaiden tapa huudella ja ärjyä kertoo vain että hän ei ole vielä oppinut taitoa puhua normaalisti, ja olen yrittänyt johtaa häntä rauhoittumaan. Jos ajattelee montaa näitä luokassa olevia ongelmia taidon oppimisen puutteen kautta, ei itse hermostu ollenkaan niin paljon.”

”Oppilasryhmillä on monia ongelmia, jotka voisi kääntää harjoiteltavaksi taidoksi. Luokan kielteisen ilmapiirin muuttaminen esimerkiksi siten, että luokka harjoittelee toisen oppilaan vastauksen kuuntelemista kirjoittamalla vastauksen ydinajatuksen ylös tai kertomalla sen vieruskaverille. Olen erilaisissa kohtaamistilanteissa (huoltajapalaverit) toteuttanut muutamaa Furmanin oppia, kuten toivon ylläpitäminen, nuoreen uskomisen, palaverissa läsnäolijoiden kiittäminen heti alkuun, suoraan puhuminen ja ongelman ratkaisun pyytäminen oppilaalta. On toiminut, olen aivan haltioissani ollut näistä toimivista opeista!”

4 Draaman käyttö haastavien tilanteiden harjoittelussa ja ryhmäyttämisessä

Yksi mieleenpainuvimmista Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen lähipäivistä lienee ollut teatteri-ilmaisunohjaaja Jori Pitkäsen ja psykologi Vera Gergovin vetämä draamaosio. Päivän aikana syvennyttiin siihen, miten draamaa voidaan hyödyntää erilaisten sosiaalisten tilanteiden analysoinnissa ja toisaalta haastavien kohtaamisten harjoittelussa. Draama on tapa simuloida vaikeita tilanteita, harjoitella niitä etukäteen ja käydä läpi jälkikäteen. Draama tarjoaa mahdollisuuden pyrkiä eläytymään toisen asemaan ja voi näin kehittää empatiaa.

Pitkänen ja Gergov ohjasivat koulutuspäivässään seuraavat harjoitukset:

Improvisaation perusteet lahjanannon kautta:

1. vaihe: Annetaan lahja, sanoitetaan se, toinen kieltäytyy.

Tehdään jonkun aikaa, sitten vaihdetaan rooleja.

2. vaihe: Annetaan lahja, toinen kieltäytyy ja yrittää itse antaa vastalahjan - jatketaan jonkun aikaa.

3. vaihe: Annetaan fyysinen ehdotus siitä, mitä lahja voi olla, toinen ottaa vastaan, nimeää ja kiittää.

→ Kaikkien vaiheiden purku: improvisaation perusidea tarjouksista ja hyväksymisestä.

JOO!:

(hyvä harjoitus nähdä, mitä teemoja tulee esiin, kun harjoitus teetetään ensi kertaa). Joku ehdottaa jotain, reagoidaan yli-innokkaasti huutamalla "JOO!" ja sen jälkeen tekemällä ehdotusta, kunnes tulee seuraava ehdotus, johon taas reagoidaan "JOO!", jne.

Versio: Useampi JOO! -porukka, saa vaihtaa porukkaa siihen, missä on hauskeempaa (karsii helposti inhottavat ehdotukset).

Statuskävelyt – myös korttien kanssa:

Käveltiin eri statuksissa ja tutkittiin tuntemuksia kehossa. Tällä kertaa käytettiin statuksia 1-10 (10 isoin) ja edettiin alastuksesta ylästatukseen järjestyksessä. Sen jälkeen otettiin kortit käyttöön. Jokaiselle annettiin kortti, jota ei itse saanut nähdä, mutta muut näkivät, pistettiin se otsalle, ja lähdettiin kävelemään yhdessä. Oma status piti arvata sen perusteella, miten muut suhtautuivat itseen.

Statusenvaihto kahdestaan:

Otettiin tilanne, jossa oli aluksi selkeä ja perinteinen statusero (äiti nuhteli lasta). Tätä korostettiin sillä, että lapsi istui tuolilla ja äiti seiso. Annettiin summittainen aika. Puolessa välissä statusten piti olla samanarvoiset ja lopuksi lapsella pitikin olla jo ylästatus.

Prosessidraama:

1. vaihe: Oppilaan luonti

Jaettiin fläpit, joille piirrettiin oppilaat. Kehiteltiin näille joku ongelma, joka pitäisi ottaa vanhempainvartissa esiin. Sen jälkeen luotiin hahmo: keksittiin nimi, luonne, harrastukset, kaveri- ja perhesuhteet, sekä paikkoja, joissa tykkää viettää aikaansa. Lopuksi sai piirtää oppilaalle lisää vaatteita ym. rikastuttavia piirteitä.

2. vaihe: Ongelman havainnointi

Tehtiin ryhmissä patsaat, jotka esittivät tilannetta, jossa oppilaan ongelma tuli opettajan silmiin. Patsaita haastateltiin ja kyseltiin lisätietoja eri hahmojen motiiveista ja toiminnoista.

3. vaihe: Vanhempainvartti

Vanhempainvartissa oli neljää erilaista roolia: oppilas, vanhempi, opettaja ja mentori. Mentorit olivat tilanteen ulkopuolella opettajan takana. Oppilas, vanhemmat ja opettaja yritettiin asettaa vanhempainvarteille tyypilliseen asetelmaan. Vanhempainvartti -harjoite kesti vartin. Harjoitteessa simuloitiin vanhempainvartteja siten, että roolit kiersivät kolmen minuutin välein. Jokainen osallistuja pääsi toimimaan jokaisessa roolissa harjoitteen aikana. Opettaja sai missä vaiheessa tahansa keskeyttää vanhempainvartin tilanteen, jolloin vanhemmat ja lapsi hiljenivät ja opettaja sai kysyä mentorilta neuvoa omaan tilanteeseensa. Roolien kiertäessä tilanne jatkui aina siitä, mihin se oli jäänyt, vaikka roolien esittäjät muuttuivat.

4. vaihe: Purku

Purku oli kaksivaiheinen. Ensinnä purettiin ryhmän kesken kysymyksiin: Mikä tilanteessa oli realistista? Mitä tilanteessa opitte? Miten tällaisessa tilanteessa olisi hyvä toimia? Sen jälkeen jaettiin ryhmän keskusteluista valitut palat yhteisesti ja pohdittiin vanhempainvarttien luonnetta sekä harjoitetta.

(Gergov ja Pitkänen 2014).

Yhteystiedot: Koulutus- ja esiintymispalvelut Jori Pitkänen, jori.pitkanen@gmail.com.

Vera Gergov: vera.gergov@gmail.com

Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen osallistujien kertomaa:

”Draaman käyttö on monelle opettajalle hieman vierasta ja jopa pelottavaakin. Itselleni tuo draamakerta oli jälleen hyvä muistutus siitä, että draama ei ole suurta näyttelemistä vaan enemmän toiminnallista oppimista. Meidän luokassa draama toimii mukavana piristyskeinona ja saatamme ottaa hyvinkin spontaanisti nopeita harjoitteita, joissa ollaan joko parin kanssa tai koko ryhmän kesken ja teemme esimerkiksi sen tunneharjoituksen, jossa ilmein ja elein esitämme toiselle, että miltä opetettava asia tuntuu. Olemme myös kuunnelleet jonkun kappaleen ja oppilaat ovat tämän jälkeen sanoneet esimerkiksi kaksi adjektiivia, jotka parhaiten kuvaavat heidän sen hetkistä tunnettaan, joka kappaleesta nousi. Draamaharjoitteet myös oman kokemukseni mukaan myös herättelevät oppilaat aktiivisemmiksi keskustelijoiksi ja he uskaltavat paremmin kertoa mielipiteensä muiden kuullen.”

”Ylipäättään uskon, että draaman avulla voidaan oppilaiden kanssa käydä läpi esim. erilaisia ristiriitatilanteita sekä niiden erilaisia ratkaisumalleja. Näin saadaan oppilaille mahdollisuuksia käydä läpi vaikeita asioita sekä nähdä niihin erilaisia ratkaisuja. Lisäksi niissä on mahdollisuus rooleja vaihtamalla eläytyä toisen asemaan ja näin ehkä ymmärtää toisia paremmin.

Myös jotkin oppiaineet, esim. uskonto, historia ja maantieto tarjoavat hyviä mahdollisuuksia draaman avulla syventää oppimista. ...

Olin vuosia sitten itse saanut draamasta erittäin negatiivisen kokemuksen ja sen jälkeen karttanut jopa jo sanaa draama! Koulutuksen kokemus oli positiivinen vaikka olikin ensin aikomus karata ennen kuin draama-osuus alkaa mutta jostain syystä jäin paikalle. Onneksi jäin, kokemus oli erittäin tarpeellinen minulle. Tulen jatkossa osallistumaan draamakoulutuksiin, ajatuksena saada siitä entistä toimivampi työväline itselle.”

”Eläytymis- ja improvisaatioharjoituksia oppilaiden taitojen harjoitteluun:

Keskittymisharjoituksena teetin oppilailla kolmeen laskua paritehtävänä. Oppilaat osallistuivat leikkiin innokkaasti. Kiusaamisen ennaltaehkäisyssä prosessidraama voisi olla mainio työväline. Kokemattomuuteni prosessidraaman käytössä vaikeuttaa kuitenkin ensimmäisen askeleen ottamista.”

” ... esim. työrauha. Ne oppilaat menevät vuorollaan opettamaan, jotka häiritsevät tunnilla ja muut jatkavat keskustelua eivätkä kuuntele. Olemme tällaista välillä tehneetkin. Ryhmissä voisi myös tehdä niin että muut hiljaisimmille annetaan aihe ja häiritäjän tulisi mennä mukaan keskusteluun. Hiljaisimmat eivät antaisi puheliaalle puheenvuoroa vaan puhuisivat keskenään tai tekisivät tehtäviä keskenään. Myös harjoitus, jossa ei oteta vastaan toisen lahjaa voisi olla hyvä esimerkki siitä, että on päättäväinen ja pystyy sanomaan ei.”

5 Monikulttuurisuus koulutyössä

5.1 Yleistä monikulttuurisuudesta

Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisemiseen opetustoimen henkilöstölle (10 op) -koulutuksen kolmannessa modulissa oli teemana monikulttuurisuus kodin ja koulun yhteistyössä.

Väestöliiton monikulttuurisuusasiantuntija Anita Novitsky luennoi monikulttuurisesta 15.1.2015 pidetyssä lähipäivässä. Novitsky pyysi osallistujia tekemään niin sanotun teflonestin¹, jossa vastaajan pitää miettiä, kuinka usein joutuu hankaluuksiin arkipäivän tilanteissa sukupuolen tai sukupuoli-identiteetin, seksuaalisen suuntautuneisuuden, etnisen taustan tai äidinkielen, uskonnon tai vakaumuksen, vamman tai terveydentilan, iän tai elämäntilanteensa takia. Mitä useampaan kohtaan vastaaja vastaa ”harvoin ” tai ”ei koskaan”, sitä etuoikeutetumpi hän testin laatijan mukaan on, mutta omaa samalla niin sanotun teflonriskin: kun ei itsellä ole vaikeuksia, ei ole välttämättä herkkä muiden kohtaamille vaikeuksille. Siksi omaa herkkyyttä tulisi testin laatijan mukaan tarkkailla.

Novitsky (2015) totesi, että kulttuurien välinen osaaminen sisältää kognitiivisen, sosiaalisen ja affektiivisen kompetenssin. Tarvitaan tietoa siitä, mihin ja kuinka kulttuuri vaikuttaa, tietoisuutta erilaisista kulttuurisista tulkinnoista, oman viestintätavan tuntemista, kuuntelu-, havainnointi ja tulkintataitoja, muita sosiaalisia taitoja, kehityspotentiaalia sekä sopivaa asennetta, kiinnostusta ja sitoutumista. Novitsky esitteli Milton Bennettin teorian interkulttuurisen sensitiivisyyden vaiheista. Bennettin (sit. Novitsky 2015) mukaan näitä

1

<http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.alli.fi%2Fbinary%2Ffile%2F-%2Fid%2F679%2Ffid%2F2405%2F&ei=vx8IVe3HEcKAU4rAgfAD&usq=AFQjCNGB3LjR-V1Rs3a3SwupKr0v4juPUA&bvm=bv.88198703,d.d24>

vaihteita ovat etnosentriset kiistäminen, puolustautuminen ja minimointi sekä etnorelativistiset hyväksyminen, mukautuminen ja integraatio. Korhonen ja Puukari (sit. Novitsky 2015) katsovat interkulttuurisen kompetenssin sisältävän mm. eettisen suhtautumisen ihmisiä, elämää ja monimuotoisuutta kohtaan, oman viestintätavan tunnistamista ja tuntemista ja ymmärrystä siitä, että viestejä voidaan tulkita eri tavoin.

Novitsky esitteli myös mm. Hofsteden teorian viidestä kulttuurillisesta ulottuvuudesta ja kertoi sen ilmentymistä arkielämässä ja yhteistyössä monikulttuuristen vanhempien kanssa. Esimerkiksi valtaetäisyydet vaihtelevat kulttuureittain. Suomessa hierarkia on matala, kun taas toisissa kulttuureissa esimerkiksi opettajaa voidaan pitää korkeassa valta-asemassa olevana. Suomessa epävarmuuden sieto on melko vähäistä ja aikakäsitys lyhyt ja lineaarinen: ongelmiksi koetut asiat pyritään ratkaisemaan mieluummin nyt kuin myöhemmin. Jossain toisessa kulttuurissa epävarmuuden sieto on suurempi, aikakäsitys erilainen, ja toisaalta esimerkiksi kasvojen säilyttäminen voidaan nähdä tärkeämpänä. Niinpä toisesta kulttuurista tuleva vanhempi voi myötäillä, että kyllähän se Wilman käyttö on tärkeää, alamme nyt käyttää sitä, säilyttäen näin mielestään osapuolten kasvot tässä tilanteessa, vaikka ei itse asiassa näkisi asiaa kovinkaan suurena ongelmana tai asiana, joka pitäisi heti ratkaista. Myös suhtautuminen konflikteihin vaihtelee suuresti eri kulttuureissa: esimerkiksi Suomessa arvostetaan konfliktien selvittämistä nopeasti ja virheiden myöntämistä, jossain toisessa kulttuurissa kasvojen säilyttämistä ja harmonian ylläpitämistä.

Suomalaisessa kulttuurissa luottamus instituutioihin on perinteisesti melko vahva. Niissä ympäristöissä, joissa luottamus instituutioihin on matalaa, kumppanuuteen perustuva luottamus eli henkilökohtainen suhde on tärkeää. Suomi voidaan luokitella myös asiakeskeiseksi kulttuuriksi, jossa kielellinen viestintä on tärkeää. Kontekstikeskeisissä kulttuureissa sen sijaan sanat eivät ole ainoa eivätkä välttämättä edes tärkein informaationlähde - non-verbaalinen viestintä on tärkeää. Pohjoismaisessa yhteiskuntamallissa on virallisesti pyritty poistamaan sukupuolten toimintamahdollisuuksien välisiä eroja, kun taas välisiä islamilainen ja aasialainen järjestelmä perustuu julkisen ja yksityisen rajan suojeluun. Shariaan perustuva islamilainen sukupuolijärjestelmä pohjautuu sukupuolten toiminta-alueiden eroille. (emt. 2015)

Novitsky kertoi myös rooleista ja niiden merkityksestä. Roolit ovat sidoksissa käyttäytymisodotuksiin ja ryhmään, jossa yksilö elää, ne heijastavat lähtöyhteisön ja toisaalta kohdemaan kulttuuria. Roolien muuttuessa ja kehittyessä voi olla vaikeaa tietää, mikä on tarpeeksi, liian vähän tai sopivasti. Siksi jokin rooli voi olla ylikorostunut ja jokin alikehittynyt. Maahanmuuttajan rooleja voivat olla esimerkiksi perheenjäsen, eri yhteisöjen jäsen, muutoksen hallitsija, identiteetin rakentaja, kulttuurin kantaja ja tulevaisuuden tekijä.

E erityisen tärkeää on Novitskyn mukaan muistaa, että **monikulttuurisen viestinnän ja vuorovaikutuksen kaikki ongelmat, tai monikulttuurisen perheen, parisuhteen tai vanhemmuuden kaikki ongelmat eivät johdu kulttuurista. Tietoisuus kulttuurisista luokitteluista auttaa, mutta jokainen ihminen on ennen kaikkea yksilö**, jossa on limittäin useita kulttuureita (etninen, ammatillinen, ikä, sukupuoli jne.). Ryhmien välillä on eroja, mutta yksilöt eivät useinkaan ole viiteryhmiensä keskiarvoja.

Nancy Adleria lainaten, ”Kulttuurien välisen vuorovaikutuksen suurin haaste ei ole vieraan kulttuurin tuntemus, vaan oman kulttuurin tuntemus ja sen vaikutuksen tiedostaminen omassa ajattelussa ja käyttäytymisessä.”

Anita Novitsky keskustelutti Ratkaisujen lähteillä –koulutuksen osallistujia myös perheen historiasta ja siitä, kuinka erilaisia perheitä on olemassa. Jaottelu kattoperhe – juuriperhe kiinnittää huomiota siihen, kuina itsenäisiä yksilöitä perheenjäsenet ovat, kuinka yksilöllistä päätöksentekoa he toteuttavat, kuinka

merkittäviä suvun mielipiteet ovat heille, vastaavatko lapset omista valinnoistaan ja välittyvätkö vanhempien tehtävät lapsille. Länsimaiset kulttuurit eroavat usein tässä suhteessa muista kulttuureista, mutta tätä ei mielletä kulttuurin piirteeksi vaan itsestäänselväksi ”totuudeksi”.

Myös kysymykset uskonnosta ja elämäkatsomuksesta saattavat olla vaikeita. Olisi hyvä ennakoida lapsen kasvattajan henkilökohtaisen vakaumuksen merkitystä ja käydä arvokeskustelua pyrkien löytämään yhteistä arvomaailmaa eri uskonnosta huolimatta. Novitskyn mukaan keskeistä on vanhempien / perheen arvomaailman kunnioitus ja arvostus.

Kiusaamisesta ja rasismista Novitsky totesi muun muassa, että kantaväestöön kuuluvista lapsista vain pieni osa havaitsee maahanmuuttajalapsiin kohdistuvassa kiusaamisessa etnisen syrjinnän elementtejä, kun taas maahanmuuttajista huomattava osa havaitsee kiusaamisessa esimerkiksi rasistista nimittelyä, kiusaamista ihonvärin, etniseen ulkonäköön, uskontoon, tai pukeutumiseen liittyen, opettajan taholta asiatonta kommentointia syntyperään liittyen tai leimaamista johonkin tiettyyn etniseen ryhmään kuuluvaksi.

Yhteystiedot: anita.novitsky@vaestoliitto.fi tai puh. 09 228 05141

5.2 Kulttuuritulkkien kertomaa

Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisemiseen opetustoimen henkilöstölle (10 op) -koulutuksen kuudennessa lähipäivässä 16.1.2015 Espoon kaupungilla työskentelevät kulttuuritulkit kertoivat omasta kulttuuristaan, lähtömaansa koulujärjestelmästä ja työstään. Ohjaaja Abdulkadir Abshir kertoi kokemuksistaan Espoon kaupungilla kokopäiväisenä somalikulttuurin tulkkina. Abshir kertoi ottavansa vanhempiin yhteyttä etenkin puhelimitse ja käymällä perheiden kotona. Hän kertoi selittävänsä ja toistavansa asioita, kunnes ne ymmärretään. Kysyttäessä, miten maahanmuuttajataustaisia vanhempia saataisiin houkuteltua enemmän vanhempainiltoihin, Abshir suositteli ratkaisuksi pelkästään maahanmuuttajille suunnattuja iltoja. Näihin maahanmuuttajilla on pienempi kynnys osallistua.

Shkurta Rushiti kertoi kosovon albanialaisesta koulujärjestelmästä ja kulttuurista. Albanialainen peruskoulu aloitetaan kuusivuotiaana, ja se kestää yhdeksän vuotta. Ammattikoulu ja lukio ovat kolmivuotisia. Ryhmät ovat isoja, yhdessä ryhmässä on jopa neljäkymmentä opiskelijaa. Kouluista puuttuvat opetusvälineet sekä oppilashuolto. Kasvatuskulttuuri on ankara. Kosovolaiset ovat yleensä muslimeja, joiden keskuudessa vallitsee patriarkaatti. Mies on perheenpää, eikä lapsilla ja naisilla ole korkeaa arvoa hierarkiassa. Avioerotilanteessa tai naisen jäädessä leskeksi hän menettää sekä lapset että omaisuuden. Kollektiivisuus on tärkeää.

Iranilaisesta koulujärjestelmästä ja kulttuurista kertoi Zahra Houshangi. Koulujärjestelmä Iranissa muistuttaa pääpiirteittäin rakenteeltaan suomalaista koulujärjestelmää, mutta yläkoulu eli luokat 7-9 eivät ole pakollisia. Erityisopetusta tarjotaan maksutta ainoastaan kehitysvammaisille lapsille ja nuorille, ei esimerkiksi oppilaalle, jolla on oppimisvaikeuksia.

Myös Viron koulujärjestelmä muistuttaa rakenteeltaan Suomen koulujärjestelmää, totesi viron kielen ja kulttuurin tulkki Siiri Kerma. Oppilaan ollessa poissa koulusta hänelle annetaan eritasoisia lisätehtäviä ja -kokeita. Kouluissa toimivat myös niin sanotut pitkän päivän ryhmät, joissa oppilaat vanhempien

toivomuksesta tekevät läksyjä, saavat tukiopetusta ja viettävät aikaa. Sekä opettajia, oppilaita että vanhempia voidaan palkita kunniakirjoin. Opettaja vastaa opetuksen tuloksista.

Natalija Rötsä kertoi venäläisestä koulujärjestelmästä ja kulttuurista. Venäjällä koululaiset suorittavat yhdeksänvuotisen yleissivistävän peruskoulutuksen päätteeksi koululaiset valtakunnallisen loppukokeen. Vain loppukokeen hyväksytysti suorittaneet saavat todistuksen peruskoulun suorittamisesta. Oma luokanopettaja järjestä tukiopetusta niille oppilaille, jotka sitä tarvitsevat. Opettaja käyttää tähän yleensä omaa vapaa-aikaansa. Peruskoulussa on kaikilla luokka-asteilla toukokuun lopussa pääkokeet, joissa arvioidaan koko vuoden aikana opettujen asioiden osaaminen. Vanhempien suhtautuminen lapsiin on usein kaksijakoista: joko lasta pidetään ihmelapsena, tai hänellä ei ajatella olevan mitään mahdollisuuksia. Opettaja raportoi suorituksistaan säännöllisesti ylöspäin virkamieshierarkiassa.

Yhteystiedot: Espoon kaupungin opetustoimen Kieli- ja kulttuuriryhmien opetus, päällikkö Astrid Kauber, astrid.kauber@espoo.fi

5.3 Monikulttuurisuus työyhteisössä

Kuunnellessaan Espoon kulttuuritulkkien kertomaa monelle Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen osallistujalle heräsi ajatus, että tällaisia kulttuuritulkkeja pitäisi saada omaankin kuntaan. Todettiin myös, että monessa kunnassa on kyllä oman äidinkielen ja uskonnon opettajia, joilta voisi mahdollisesti saada tukea omaan työhön, mutta yhteistyö ja kanssakäyminen heidän kanssaan voi olla vähäistä. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla työskentelee lukuisia oman äidinkielen ja uskonnon opettajia, jotka kiertävät useissa eri kouluissa pitäen oppituntinsa usein silloin kun muut opettajat jo lopettavat työpäiväänsä. Miten oman äidinkielen ja uskonnon opettajat saataisiin osaksi työyhteisöä? Auttaisiko esittäytyminen opettajainkokouksessa, henkilökunnan – muidenkin kuin oman äidinkielen ja uskonnon opettajien – kuvien, yhteystietojen ja lyhyiden esittelyjen laittaminen Fronteriin tai muuhun suljettuun sähköiseen järjestelmään, oman äidinkielen ja uskonnon opettajien kutsuminen yhteisiin koulutuspäiviin ja illanviettoihin (ja palkan maksaminen silloin, kun muillekin opettajille maksetaan)?

Joskus luokanopettajat ja aineenopettajat toivoisivat esimerkiksi tiettyjen sanastojen läpikäyntiä oman äidinkielen tunnilla, mutta oman äidinkielen opettajilla on omat opetussuunnitelmansa esimerkiksi kielioppeineen – ei voida opettaa sitä, mitä kulloinkin yksittäinen opettaja sattuu haluamaan. Tarvittaisiin suunnitelmallisempaa otetta jo opetuksen alkaessa syksyllä. Joissakin kouluissa on käytäntö, että opettajat, myös oman äidinkielen ja uskonnon opettajat, tapaavat syksyllä, ennen kuin varsinainen opetus alkaa.

Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen osallistujien kommentteja monikulttuurisuudesta ja yhteistyöstä oman äidinkielen ja uskonnon opettajien kanssa:

”Yhteistyötä ei ole. Olisi hyvä aloittaa esittelemällä henkilökunta kokonaisuudessaan toisilleen ensimmäisellä kerralla, kun on uskontotuntien aika.”

”Työyhteisössämme tapaamme monikulttuurisuutta lisääntyvässä määrin. Aikaisemmin esim. maahanmuuttajia oli vähemmän kuin nyt ja he tulevat monista eri kulttuureista. Muutenkin opiskelijayhteisössämme on paljon moninaisuutta iän, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin, vamman tai elämäntilanteen alueilla. Tämä edellyttää opettajilta uudenlaista tietoa ja asennetta. Joillakin

sitä on luonnostaan tai opettaja on itse ottanut asioista selvää. Opiskelijat ja nuoret ovat yleensä avoimempia eri asioille ja suvaitsevaisempia, tosin äärimmäisyyksiä päinvastaiseen opiskelijoissakin on nähty. Mielestäni lähipäivän kaltainen koulutus olisi hyväksi työyhteisössämme ja ylipäättään keskustelua asiasta tarvittaisiin lisää.”

” Koulun henkilökunnan yhteistyö kiertävien opettajien kanssa on melko heikkoa. Heidän työtään ei arvosteta riittävästi. Sen sijaan kiertävät opettajat joutuvat usein puolustelemaan sitä, että heidän oppilaansa ovat penkoneet pulpetteja (tunnit ovat aina jossain luokassa, jossa nyt sattuu olemaan vapaata) tai että oppilaat ovat metelöineet käytävillä (seuraava ryhmä tulossa, kun edellinen vielä meneillään, eikä opettaja voi koulun ollessa jo lähes tyhjä olla monessa paikassa yhtä aikaa).

Koulutuspäivän jälkeen päätin, että lukukauden alussa kiertäville opettajille järjestetään mentorointipalaveri, jossa heidät perehdytetään koulun toimintatapoihin ja samalla he voivat tuoda esille omaan työhönsä liittyviä pulmia ja epäkohtia.”

”Työyhteisöni ei ole monikulttuurinen, koska en laske varsinaisen työyhteisön jäseneksi esim. vieraitten kielten ja uskontojen opettajia. Tämä siitä syystä, että he käyvät koululla vain pitämässä tunnit ja tulevat ja lähtevät saman tien. En usko, että kummallakaan osapuolella ei olisi siihen halua, kysymys on ajasta tai pikemminkin sen puutteesta!”

”Vähintä mitä voisimme tehdä, olisi laittaa esille opettajanhuoneeseen esimerkiksi kiertävien opettajien kuvat ja nimet sekä viikonpäivät ja kellonajat jolloin he ovat koulussa. Näin ainakin satunnaisissa käytäväkohtaamisissa voisi tervehtiä ja vaihtaa kuulumisia. Varsinkin syksyn alussa vallitsee sekavuustila siitä kuka opettaa mitäkin uskontoa missäkin tilassa. Lisää tiedottamista olisimme kaivanneet varsinkin kiertävien opettajien oppituntien peruutuksista, tässä olisi kehittämiseen varaa. Usein tieto siitä, että tunti on peruttu, saapuu vasta samana päivänä.”

”Koulussamme on kehitetty joitakin rakenteita, joiden avulla yritämme helpottaa vieraskielisten lasten ja heidän huoltajiensa sopeutumista kouluelämään Suomessa. Jokainen vieraskielinen/-taustainen perhe tavataan koko perheen voimin ennen kuin lapsi aloittaa koulunsa meillä. Arviointia on mietitty ja suunniteltu ymmärrettävämmäksi. Tulkki tilataan ainakin kerran lukuvuodessa perheen tueksi koulupalaveriin. Koulumme on myös yksi kolmesta helsinkiläisestä koulusta mukana Reppu-hankkeessa, jossa valmistavan luokan oppilaat sijoitetaan lähikouluunsa yleisopetuksen ryhmään.

Silti on vielä paljon tehtävää, jotta asiat sujuisivat suunnitelmallisen sujuvasti ja luontevasti. Koko henkilökunnan pitää hyväksyä, että jokainen aikuinen koulussa on monikulttuurisuuteen kasvattaja.”

6 Yhteistyö lastensuojelun ja poliisin kanssa

Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisemiseen opetustoimen henkilöstölle (10 op) -koulutuksen seitsemännessä lähipäivässä 12.3.2015 VTL Päivi Sinko ja VTM Johanna Vaitomaa kertoivat lastensuojelujärjestelmistä ja sen yhteistyömahdollisuuksista koulun kanssa. Sinko ja Vaitomaa totesivat, että erilaisissa lasten hyvinvointi-indikaattoreita käyttävissä vertailuissa Suomi sijoittuu korkealle, ja kansainvälisesti verraten suomalaisten lasten hyvinvointi on maailman huippuluokkaa. Yleinen hyvinvointi ei kuitenkaan yllä kaikkiin lapsiryhmiin, vaan merkittävä osa suomalaislapsista voi huonosti ja kärsii kasautuvista ongelmista. Lapsiperheiden tulo-, terveys- ja hyvinvointierot, köyhyys, työelämän kiire, päihteet, yksinäisyys ja sosiaali- ja terveyspalveluiden toimimattomuus estävät lapsen oikeuksien toteutumista täysimääräisesti.

SHL 35 §:n mukaisesti, jos henkilö tarvitsee sosiaalihuoltoa, hänet on ohjattava hakemaan palveluja tai otettava henkilön suostumuksella itse yhteyttä sosiaalihuoltoon. Jos suostumusta ei saada, yhteys sosiaalihuoltoon on kuitenkin otettava, kun henkilö on kykenemätön vastaamaan omasta terveydestään ja turvallisuudestaan tai kyse on lapsen edusta. Ohjaus- ja yhteydenottovelvollisia ovat mm. päivähoito, opetustoimi, terveydenhuolto, poliisi, hätäkeskus, pelastustoimi, Kela, Työ- ja elinkeinoviranomainen, ulosotto, tulli ja Rikosseuraamuslaitos. Ilmoitusvelvollisuus on ehdoton, kun lapsesta on huoli ja koulun tukitoimet eivät riitä. Jos ilmoitusvelvollinen henkilö on ottanut viipymättä yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen ilmoittaen yhteydenoton syyt, ei samojen tietojen perusteella tarvitse tehdä erikseen varsinaista lastensuojeluilmoitusta.

Sinko ja Vaitomaa totesivat, että kun ilmoituksen on tehnyt viranomainen, kuten opettaja, ilmoituksen kohteella, esimerkiksi oppilaan vanhemmilla, on oikeus saada tietää, mikä viranomainen ilmoituksen on tehnyt. Lastensuojeluun voi myös soittaa ja kysyä arviota tilanteesta kertomatta lapsen tai vanhempien nimeä. Sen jälkeen kun nimi on kerrottu, lastensuojeluviranomaisen oikeus ja velvollisuus on päättää, mihin toimenpiteisiin hän asiassa mahdollisesti ryhtyy.

Ensisijaisena tukimuotona on oppilashuolto. Jos lastensuojelu arvioi, että lapsen tai nuoren asiaa voidaan riittävästi auttaa opiskeluhuollon keinoin, saatetaan katsoa ilmoituksen olevan luonteeltaan sellainen, että se ei johda lastensuojelun toimenpiteisiin. Jos asiakas tarvitsee muita kuin sosiaalipalveluja, sosiaalityöntekijän on asiakkaan suostumuksella otettava yhteys muihin toimijoihin. Muilla toimijoilla on pyydettyessä velvollisuus osallistua asiakkaan palvelutarpeen arviointiin ja suunnitelman tekemiseen. Kun perhepalvelut eivät riitä tai niitä ei olla halukkaita ottamaan vastaan, lastensuojelun asiakkuus tulee kyseeseen. Lapsen oma mielipide on aina selvitettävä, ja jos huoltaja ei anna tavata lasta, on arvioitava nopeasti lastensuojelun tarve. Rikosprosessi ja lastensuojeluprosessi ovat erillisiä, ja molempien prosessien käynnistämiseksi kannattaa tarvittaessa tehdä heti sekä lastensuojelu- että rikosilmoitus.

Ilmoitus voidaan tehdä myös yhteydenottona yhdessä lapsen tai hänen huoltajansa kanssa. Tällöinkin on toimittava viipymättä. Syntymättömästä lapsesta voidaan tehdä ennakollinen ilmoitus, jos on perusteltua syytä epäillä, että syntävä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia heti syntymänsä jälkeen. Ennakollista ilmoitusta tehdessä on oltava varmaa tietoa esimerkiksi lapsen äidin päihdeongelmasta, vakavasta mielenterveyden häiriöstä tai vapausrangaistuksesta. 1.4.2015 astui voimaan useita lakimuutoksia, jotka yhdessä antavat viranomaisille ja muille toimijoille oikeuden ilmoittaa väkivallan uhasta poliisille salassapitovelvollisuuden estämättä.

Laki sallii tietojen antamisen lastensuojelulle. Asiakslain 20 §:n mukaan tietyillä viranomaisilla, laitoksilla ja muilla tahoilla on velvollisuus antaa sosiaalihuollolle sen pyytäessä tietoja salassapidon estämättä jos tiedot ovat olennaisia asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi tai toteuttamiseksi tai viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten. Lisäksi Lastensuojelulain 41 § velvoittaa antamaan lausuntoja huostaanotto- ja sijaishuoltoasioissa.

Laki sallii myös tietojen antamisen lastensuojelun yhteistyökumppaneille joko asiakkaan suostumuksen perusteella tai ilman asiakkaan suostumusta tai jopa vastoin hänen kieltoaan. Harkinta asiassa kuuluu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Esimerkiksi opetuksen järjestäjän on hyvä tietää lapsen käytännönelämästä: missä lapsi asuu, kuka lapsesta huolehtii.

Päivi Sinko ja Johanna Vaitomaa kehottivat miettimään seuraavia seikkoja moniammatilliseen verkostotapaamiseen valmistauduttaessa:

- Konkretisoi huolesi ja havaintosi (älä luokittele / diagnoso!)
- Mitä tapahtuu, jos et tee mitään?
- Missä asiassa tarvitset apua ja yhteistyötä?
- Millaisia vahvuuksia ja voimavaroja lapsessa ja tilanteessa näet? Mitä ajattelit kertoa niistä perheelle?
- Millaisesta tuesta/toimista ajattelet lapsen hyötyvän?
- Miten ilmaiset hyvät asiat ja huolesi niin, ettei puheesi tule tulkituksi moitteena tai syytöksenä?
- Pohdi ja ennakoi, kuinka puheeseesi reagoidaan
- Miten lapsi/huoltajat kokevat sinut (tuki-uhka)?
- Miten varmistat *lapsiliittouman* syntymisen, kuulluksi tulemisen ja jatkamisen mahdollisuuden?

Kysyttäessä, mitä lastensuojelu toivoo koululta, Sinko ja Vaitomaa mainitsivat ainakin pari asiaa:

- Ottaessaan yhteyttä lastensuojeluun koulusta usein kerrotaan, että lapsen suhteen on käytetty kaikki keinot. Olisi hyvä eritellä, että mitä kaikkea on tehty ja milloin.
- Opetustoimessa vaikutetaan joskus ajattelevan, että kun lapsi päätyy lapsensuojelun piiriin, koulun osuus päättyy, vaikka päinvastoin tarvittaisiin yhteistyötä koulun ja lastensuojelun kanssa, työparina toimimista.

Kouluttajien yhteystiedot: Päivi Sinko sinkopaivi@gmail.com, Johanna Vaitomaa johanna.met@gmail.com

Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisemiseen opetustoimen henkilöstölle (10 op) -koulutuksen viimeinen lähipäivä 13.3.2015 käynnistyi Helsingin poliisilaitoksen edustajien, vanhempien konstaapelien Tiina Alasen ja Susanna Maran esityksellä. Alanen ja Mara esittelivät niin sanottua Ropot – rohkene puuttua –mallia, jossa on linjattu, keihin otetaan yhteyttä esimerkiksi lapsen käyttäytyessä väkivaltaisesti ja muissa ongelmatilanteissa. Alanen ja Mara totesivat, että mietittäessä, pitäisikö ottaa poliisin yhteyttä, on parempi soittaa poliisille ja kysyä kuin jäädä itse miettimään asiaa. Myös, jos samat oppilaat, vaikka hyvin pienetkin, harjoittavat toistuvasti väkivaltaa, on hyvä ilmoittaa poliisille tilanteesta ja siitä, että väkivalta vain jatkuu. Koulukiusaaminen, myös sellainen, johon ei sisälly fyysistä väkivaltaa, voi täyttää rikoksen tunnusmerkit.

Koulutuksen osallistujissa heräsi kysymys, että voiko vanhemmille antaa esimerkiksi lasta pahoinpidelleen oppilaan henkilöllisyyden rikosilmoituksen tekemiseksi. Voitaisiinko ajatella, että vanhempi voi tehdä rikosilmoituksen myös nimeämättä suoraan lasta pahoinpidelleitä henkilöitä, tyyliin ”lapsi pahoinpideltiin koulumatkalla, mutta itselläni ei ole tietoa, keitä pahoinpitelijät olivat, kouluhenkilökunnalla mahdollisesti on tietoa”? Tällöin poliisi ilmoituksen saadessaan ja tutkintaa suorittaessaan tietysti haastattelee kouluhenkilökuntaa, jolloin rehtori ja opettajat voivat kertoa suoraan poliisille pahoinpitelijöiden henkilöllisyyden. Myös koulu itse voi olla suoraan yhteydessä poliisiin.

Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen osallistujien ajatuksia yhteistyöstä sosiaalitoimen ja poliisin kanssa:

”Lastensuojelu ja poliisi eivät ehkä tiedä ja ymmärrä kokonaisuutta, kuinka paljon kouluissa nykyisin kohdataan lähes päivittäin vakavia tilanteita. Vakavien tilanteiden käsittely vaatii koulun johdolta selkeää ohjeistamista ja yhteistyötä lastensuojeluun sekä poliisiin. Asiat eivät ole oikeudenmukaisia lapsia kohtaan, jos ilmoitusherkyys vaihtelee luokasta ja tapauksesta toiseen. Vaikka tilanteet tulkitaankin tapauskohtaisesti, jotkut yleispätevät linjaukset on oltava. On todella hienoa, että uudistusten myötä mietitään rakenteiden ja toimintamallien kehittämistä nimenomaan lasta ajatellen. Harmillista, että lakiviidakkoa uudistetaan liian nopealla tahdilla ja pieniä yksityiskohtaisia muutoksia tulee jatkuvalla syötöllä.”

”Päällimmäiseksi jäi mieleeni molemmilta toimijoilta (lastensuojelu ja poliisi), että on aina hyvä kysyä ja selvittää ko. toimijoiden kanta mieltä askarruttavasta asiasta, kuin jäädä miettimään, pitäisikö asian suhteen jotenkin toimia.”

”Muistilista mietittävistä asioista ennen verkostotapaamista on todella hyvä. Se auttaa jäsentämään ongelmakenttää ja pitää huolen siitä, että tarkoitus on auttaa lasta ja tukea kotia.

Esiteltynä lastensuojelun toiminta näyttäytyy hienona apuna ja tukena. Käytännössä toiminta on kuitenkin ajoittain turhauttavaa. Tuen tarpeista kevyemmät muodot, kuten perhetyö ja perheneuvonta/-neuvola (?) ovat niin kuormitettuja, että jonon ollessa puoli vuotta tuen tarve voi siinä ajassa olla jo muuttunut suuremmaksi ja kevyempi tuki ei välttämättä enää riitä.

Ilmoitusvelvollisena pidän ihanan turvallisenä lähestymistapana arvioinnin mahdollisuutta lastensuojelun viranomaisen kanssa.

”Mielestäni lastensuojeluasioista keskustellaan aivan liian vähän yleisellä tasolla koulussa. Kuraattorina huomaan usein, että siitäkkin huolimatta, että ollaan keskusteltu siitä, että ilmoitusvelvollisuus kokee meitä jokaista, eikä pelkästään kuraattoria tai rehtoria. Toisaalta ymmärrän, että opettajat saattavat pelätä sitä, että yhteistyö lapsen vanhempiin katkeaa lastensuojeluilmoituksen myötä. Vaikeistakin asioista selviää kuitenkin ottamalla asiat puheeksi vanhemman kanssa ja pyytää itselleen työparia. Nimetöntä konsultaatiota on mielestäni myös hyvä käyttää mikäli on epävarma siitä miten pitäisi edetä, kun huoli lapsesta tai hänen perheestään on noussut.”

”Oli erittäin tärkeää kuulla, että lasten parhaaksi toimivilla on aina oikeus saada tarvittavat tiedot salassapidostakin huolimatta. Yhteistyön asenne ja työparina toimiminen lastensuojelun ja poliisin kanssa tuntui hyvältä; yhdessä olemme enemmän. Kurjaa oli kuulla, että poliisilla ei ole enää määrärahoja säännöllisiin ja kaikkiin kouluihin ulottuviin rikollisuutta ennaltaehkäiseviin opetuskäynteihin joka lukuvuosi. Onneksi pyynnöstä he voivat kuitenkin tulla.”

7 Turvallisuus-, turva- ja tunnetaidot ja niiden opettaminen

Viimeisenä esiintyjänä Ratkaisujen lähteillä –koulutuskokonaisuudessa oli VTM Tiina Savola, joka kertoi tunne- ja turvataidoista sekä turvallisuustaidoista. Savolalla oli erittäin laaja materiaalipaketti aiheesta. Aluksi osallistujia pyydettiin nimeämään yhteensä neljä asiaa, jotka tulevat mieleen tunne-, turva- ja turvallisuustaidot. Seuraavaksi pyydettiin kertomaan, mikä sana tulee mieleen näistä aiemmin mainituista sanoista. Näin edettiin niin, että jokainen sanoi vuorollaan aina yhden sanan, kunnes lopulta näitä sanottuja sanoja alettiin yhdistellä eli pyydettiin kertomaan, mikä sana tulee mieleen kahdesta sanasta. Näin sanojen määrää voidaan joko suurentaa (”mitä sanoja tulee mieleen tästä sanasta”) tai pienentää (”mikä sana tulee mieleen näistä kahdesta sanasta”). Tällä tavalla aloitettiin neljästä sanasta ja päädyttiin neljään sanaan, jotka olivat jotain muuta, kuin aivan alussa mainitut neljä sanaa. Savola totesi, että tätä harjoitusta voidaan hyödyntää useista teemoista puhuttaessa. Etenkin tunne- ja turvataitokasvatukseen harjoitus sopii hyvin, koska siinä on usein kyse nimenomaan asioiden, tunteiden ja ilmiöiden *sanoittamisesta*.

Savolan mukaan tunne- ja turvataitoihin kuuluu myös ymmärrys ihmisten moninaisuudesta esimerkiksi sukupuolen ja seksuaalisuuden suhteen. Usein käytämme huomaamattamme ilmaisuja, jotka sisältävät oletuksia esimerkiksi äidin ja isän muodostamasta ydinperheestä ja lapsen heteroseksuaalisesta suuntautumisesta. Tämä aiheuttaa toiseuden tunnetta niissä, jotka eivät tunne täyttävänsä normeja.

Ratkaisujen lähteillä –koulutuksen osallistujien näkemyksiä turvallisuus-, tunne- ja turvataitoihin liittyen:

”Pyrin opetuksessani siihen, että jokainen oppilas on yhtä arvokas. Tuon toistuvasti esiin, että ei ole oleellista kuinka hyvin joku jonkun asian osaa, on tärkeintä että yrittää. Vältän kilpailutilanteita opetuksessa ja silloin kun kilpailutilanteita esimerkiksi liikunnassa järjestetään, osallistuminen on vapaaehtoista. Haluan välittää yhdenvertaisuusideologiaa myös oppilaille niin, että he omissa sosiaalisissa ryhmissään osaisivat sen mukaisesti myös toimia. En myöskään korosta omaa asemaani opettajana, vaikka auktoriteettina haluan ryhmän hallinnan tarpeen mukaan olla. Haluan opettaa, että ihmisiä ei tule arvottaa heidän ominaisuuksiensa perusteella ja että jokaisella on oikeus omiin ratkaisuihinsa, tapoihinsa ja ajatuksiinsa. Erilaisuus on rikkaus ja olemme kuitenkin kaikki pohjimmiltamme samanlaisia.”

”Huomioimalla arjessa ihmisten moninaisuuden aina silloin, kun asia nousee esille. Jos oppikirjassa puhutaan vain ydinperheestä, voin täydentää kirjan tietoja tuomalla esiin sen, että on olemassa monenlaisia perheitä. Seksuaalisesta suuntautumisesta puhuttaessa olen jo ensimmäisestä luokasta lähtien tuonut esiin yhtäläisesti mahdollisuuden siitä, että poika voi tykätä pojasta tai tyttö työstä. Ekaluokkalaiset kihersivät tästä puhuttaessa mutta vuosien saatossa asia on muuttunut luontevaksi. Viime syksynä 5 lk. ihmisen lisääntymisjaksoa ja seksuaalisuutta opettaessa homoseksuaalisuus oli mukana luontevana aiheena muiden joukossa.

Vastaavasti arjen keskeltä nousee tilanteita joissa opettajana on mahdollisuus tuoda esiin se, että jokainen ihminen esim. ihonväristä tai uskonnosta riippumatta on samanarvoinen. Näissä tilanteissa oppilaiden kotona omaksutut epätasa-arvoiset käsitykset pulpahtavat esiin ja keskustelua käydään runsaasti.”

8 Yhteistyö kodin ja koulun kanssa – ideoita ja kokeiltuja käytäntöjä

Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisemiseen opetustoimen henkilöstölle (10 op) -koulutuksen lähipäivissä ja verkkokeskusteluissa käsiteltiin myös konkreettisia kodin ja koulun yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä. Tässä luettelomaisesti joitakin kouluttajien ja osallistujien esittämiä:

- Erilaiset vanhempainillat ja tapaamiset – ja osallistujien houkuttelu
 - Wilman, Helmen tai muun sähköisen viestijärjestelmän käyttökoulutus
 - vanhemmuuden roolikartan (<http://www.vslk.fi/index.php?id=19>) läpikäynti pienryhmissä: vanhemmat keskustelevat keskenään siitä, mitä vanhemman rooliin kuuluu
 - omakieliset vanhempainillat tai vain maahanmuuttajaperheille tarkoitettut vanhempainillat, joissa voidaan esimerkiksi esitellä suomalaista koulujärjestelmää ja keskustella oman äidinkielen ja S2-opetuksen merkityksestä
 - nyttäriperiaatteella toteutetut, vapaamuotoisemmat vanhempainillat, joissa voi olla myös leikkejä ja pelejä: perheiden jakaantuminen pienryhmiin
 - vanhempainyhdistys ja muut, esimerkiksi maahanmuuttajien omat järjestöt mukaan vanhempainiltojen suunnitteluun ja toteutukseen?
 - selkokieline kutsu vanhempainiltaan
 - suullinen kutsu puhelimitse tai ovella käyden
 - oppilaat leipovat vanhempainiltaan ja tekevät itse omille huoltajilleen söpöt kutsukortit etukäteen.

- Vanhempainvartit
 - valmistaudu tapaamiseen ja pyydä myös vanhempia ja lasta valmistautumaan esimerkiksi täyttämällä tarkoitusta varten lomake
 - lomakkeessa ja itse tapaamisessa voidaan keskustella myös siitä, mitä odotuksia vanhemmilla (ja miksi ei lapsella) on koulun ja lapsen koulunkäynnin suhteen. Esimerkiksi maahanmuuttajavanhempien käsitykset siitä, mitä koulun ja opettajan tehtäviin kuuluu, voivat poiketa suomalaisen opettajan käsityksistä. On hyvä puhua asioista ääneen, selittää käsitteitä ja selkeyttää rooleja.
 - vanhempainvartissa lapsi esittelee oman portfolionsa, johon on kerätty materiaalia lukuvuoden varrelta, kertoen samalla, mitä on oppinut missäkin työssä tai projektissa.

- Wilman, Helmen ja muiden sähköisten viestintäjärjestelmien käyttö
 - soveltuvat hyvin tiedottamiseen
 - harkittava tarkkaan, millaisista asioista viestitään
 - Wilma toimii hyvin arkistona, mutta merkinnät katoavat kesäkuussa
 - vanhemman näkökulmasta silloin tällöin Wilman tai muuta kautta saatu positiivinen palaute oppilaan käytöksestä tai suoriutumisesta:
 - helpottaa negatiivisen palautteen vastaanottamista ja käsittelyä
 - vaikuttaa myönteisesti siihen, miten luottavaisesti oppilas suhtautuu itseensä, mahdollisuuksiinsa ja koulunkäyntiin
 - edistää lapsen ja vanhemman myönteistä suhdetta

Ratkaisujen lähteillä -koulutuksen osallistujien kertomaa yhteistyökäytännöistä:

”Olen havainnut toimivaksi sen, että varaan aina aikaa vanhemmille heidän keskinäiseen keskusteluunsa koskien esim. nukkumaanmenoaikaa, sosiaalisen median käyttöä jne. heitä askarruttavaa kasvatuksellista asiaa. Huoltajat poistuvat vanhempainillasta tyytyväisinä satuaan puhua heille tärkeästä aiheesta ja yhteistyö heidän kanssaan sujuu mutkattomaksi, koska luottamus on alkanut rakentua.”

”Varsinkin vanhempainvarteissa oppilaan tulisi itse olla mukana. Valitettavasti edelleen kuule, että osa oppimissuunnitelmista päivitetään puhelimitse käydyn opettajan ja vanhemman välisen keskustelun pohjalta. Koulutuksessa oppilaskeskisyydestä puhuttiin moneen otteeseen ja siitä, että oppilaalla on oikeus kuulla itseään koskevista päätöksistä ja tulla kuulluksi.”

”Itse olen pitänyt hyvänä vanhempien aamua kerran lukuvuodessa. Kutsumme vanhemmat esim. glögille aamulla kouluun ja vietämme yhteistä aikaa vapaamuotoisesti ja/tai esitellen jotain oppilaiden tuotoksia. Esim. viime kerralla esitimme vanhemmille näytelmän, minkä olimme valmistaneet koulun itsenäisyyspäivän juhlaan.

Wilmassa korostamme positiivisen palautteen tärkeyttä ja olemme saaneet sillä todella hyviä tuloksia.”

”Erilaiset ryhmäpohdinnat ovat olleet toimivia vanhempainilloissa. Jotenkin tuntuu, että nimenomaan vertaistuen tarve on vanhemmilla suuri. On hyvä huomata, että ihan samankaltaisia haasteita on muillakin. Positiivinen palaute kannattelee paljon, siksi sitä on myös muistettava jakaa – kotiin saakka.”

”Olen jo vuosia hautonut kovalevyllä useampaa huolella suunnittelemaani avauskappaletta, jonka liitän tilanteen mukaan muokattuna vastaukseni alkuun, kun huoltajalla on lähestynyt kiihkeissä merkeissä jostain tuohtuneena ja nettietiketin täysin unohtaneena. Yleensä alku on tämä: ”Hienoa, että otatte yhteyttä, kun teillä on huoli. Se edistää yhteistyötä ja auttaa ratkaisemaan...jne”.

Lauseen pitää olla ehdottoman vilpittömän, eikä se saa sisältää mitään monimielisyyttä tai vaikeaselkoisuutta...sen on vain oltava tarpeeksi pitkä. Ainakin kohdallani toimiva systeemi.”

”Olen järjestänyt keväällä oppilaiden kuvistöistä taidenäyttelyn. Näyttelyn yhteyteen voi järjestää tarjoilua näyttäriperiaatteella. Oppilaat voivat itse valita omista töistään ne, jotka toivovat näyttelyyn esille. Oppilaat voivat olla myös näyttelyn kokoajina. Samassa yhteydessä olen laittanut vuoden aikana oppilaista ottamiani kuvia pyörimään valkokankaalle. Vanhemmilla on paljon katseltavaa ja lapsistakin on ollut hauskaa tulla paikalle katsomaan upeaa näyttelyä ja erityisesti valokuvia, joita heistä ja kavereista näkyy illan aikana.”

Lähteet

Lähteenä on käytetty seuraavia esityksiä Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian toteuttamassa Ratkaisujen lähteillä – työkaluja konfliktien ratkaisemiseen opetustoimen henkilöstölle (10 op) -koulutuksessa:

Abshir, Abdulkadir 2015: Esitys 16.1.2015.

Alanen, Tiina & Mara, Susanna 2015: Esitys 13.3.2015.

Bollström, Henry & Unelma 2015: Esitys 16.1.2015

Furman, Ben 2014: Esitys 13.11.2014.

Gergov, Vera 2014: Esitys 14.11.2014.

Houshangj, Zahra: Esitys 16.1.2015

Kerma, Siiri: Esitys 16.1.2015

Novitsky, Anita 2015: Esitys 15.1.2015.

Pitkänen, Jori 2014:Esitys 14.11.2014.

Rushiti, Shkurta 2015: Esitys 16.1.2015

Rötsä, Natalia 2015: Esitys 16.1.2015

Saatsi, Mika 2014: Esitys 3.10.2014.

Savola, Tiina 2015:Esitys 13.3.2015.

Savolainen, Tuija 2014:Esitys 3.10.2014.

Sinko, Päivi & Vaitomaa, Johanna 2015: Esitys 12.3.2015.